

БИЛИМ БЕРҮҮНҮН ЖАНА САБАК ПЛАНЫН ТҮЗҮҮНҮН ИННОВАЦИЯЛЫК ЫКМАЛАРЫ

Бул макала билим берүүдө жана үйрөнүүдө негизги түшүнүктөр жана өнүгүүлөр жөнүндө адабияттарды иликтөөнүн жыйынтыгы болуп саналат. Макалада окутуунун максаты, эрезеге жеткендерге билим берүү жөнүндө кээ бир түшүнүктөр, жөндөмдөргө негизделген университеттик билим, маалымат алуу жөнүндө ой-жүгүртүүдө өзгөрүүлөр, түшүнүүнүн деңгээлдеринин SOLO таксомониясы, эрезеге жеткен үйрөнүүчүнүн мотивациясынын түрлөрү, үйрөнүүнүн концепциялары, тереңдетилген жана үстүртөдөн окутуу түшүнүгү, татаал окутуу концепциялары, курс жана сабактын планынын дизайны, сабак планынын структурасы, эки «Т» менен курс дизайны тууралуу түрдүү педагогика илимпоздорунун концепциялары жана ой-пикирлери берилди.

Билим берүүдө жана үйрөнүүдө негизги түшүнүктөр

Үйрөнүү парадигмасы жана окутуунун өзгөрүп жаткан түшүнүктөрү;

- Окутуудан үйрөнүүгө карай багыт алуу;
- Үйрөнүүдө билгиден жөндөмгө карай багыт алуу;
- Билим берүүдө баалоого көп көңүл буруу;
- Татаал жана прогрессивдүү ыкмалар колдонулууда;
- Эң мыкты/академиялык билим берүүгө карай багыт алуу;
- Эрезеге жеткендерге билим берүү;
- Билим берүүдө мазмундан жөндөмдөргө (аң сезимдүү, өткөрүлүп берилүүчү, академиялык) карай багыт алуу;
- Өнүгүү үчүн билим берүү;
- Активдүү/пассивдүү үйрөнүү жана аң сезимдүү тажрыйбалар;
- Терең жана үстүртөн (мугалимдер жана студенттер);
- Үйрөнүүгө мотивация/катышуу;

Жөндөмдөргө негизделген университеттик билим

Өткөрүлүп бериле турган жөндөмдөр	Академиялык жөндөмдөр
Оозеки коммуникация	Академикалык оозеки презентация
Жазуу түрүндөгү коммуникация	Академиялык жазуу
Маселе чечүү жөндөмдөрү	Критикалык ой жүгүртүү
Компьютердик жөндөм	Маалыматты анализдөө, тандоо
Математикалык жөндөм	Изилдөө ишин пландоо
Кесиптик жөндөмдөр	Изилдөө методологиясы
Топто иштоо жөндөмү, өзүн өзү башкаруу жана лидердик	Өз алдынча аналитикалык иш, үйрөнүү жөндөмдөрү

Маалымат алуу жөнүндө ой-жүгүртүүдө өзгөрүүлөр (Перри, 1998)

1. **Дуалисттик:** Чындык проблемалуу эмес, кара жана ак, туура же туура эмес, маалымат проблемалаштырылбайт, фактыны ой-пикирден айырмалоо кыйын. Мугалим абсолюттук авторитет жана суракка тартылбайт. Позициялардын түрдүү эмес же

убактылуу көрүнүш.

2. **Көп кырдуу:** Студенттер позициялардын түрдүүлүгүн айырмалай билишет. Чындыктын карама-каршы түшүндүрмөлөрү тууралуу түшүнбөстүктөр бар, «эмнени ойлоо» керектиги, «туура» жооптун эмне экенин айтып берүү тууралуу күтүүлөр. Мугалимдин позициясы студенттердикиндей эле туура.

3. **Релятивисттик (относительный):** Чындыктын жана парадигмалардын түрдүү түшүнүүлөрүн көрүү жөндөмү; бир нерсени тандоо жана ага аргументация берүү жөндөмү, «чындыктын» жана маалыматтын убактылуу табияты тууралуу түшүнүк.

Колдоочу далилге негизделген аргументация. Дебаттан үйрөнүү жөндөмү, мугалимди тажрыйбалуу ой-жүгүртүүчү катары көрүү.

Түшүнүүнүн деңгээлдеринин SOLO таксомониясы (Фрай ж.б., 2009)

1. **Доструктуралдык-жеке** сөз деңгээлинде түшүнүү, студенттер кеңири маанини алышпайт: теманы түшүнбөйт.

2. **Юниструктуралдык-жооптор** бир гана терминологияларга байланыштуу, тапшырманын бир гана бөлүгүн камтыйт жана маанилүү өзгөчөлүктөрдү камтыбайт.

3. **Көп структуралык** –көп фактылар бар, бирок структуралаштырылган эмес жана негизги темаларды камтыбайт.

4. **Относительный-деталдардын** тизмесинен дагы башка нерселерди камтыйт, негизги маанини камтыйт жана темага байланыштуу маанини ачыктайт.

5. **Кеңейтилген тезис-** байланыштуу бүтүн концептуалдаштырылат жана жаңы жана дагы да кеңири контексттерге колдонулат, өзгөрүү тема тууралуу ой-жүгүртүүдө пайда болот.

Эрезеге жеткендерге билим берүү жөнүндө кээ бир түшүнүктөр (Gibbs & Nabeshaw, 1997)

- Эрезеге жеткендер башкача үйрөнүшөт, аларга башкача ыкмалар керек;
- Студенттер мурунку тажрыйбаларын колдонуп маалымат жаратышат;
- Студенттер тандоо укугуна ээ;
- Студенттер баа алуу үчүн окушат;
- Студенттердин көңүлү чектүү;
- Студенттер өздөрүнүн үйрөнүүсүнө жоопкерчилик алганда жакшы үйрөнүшөт;
- Студенттер үйрөнүп жаткан нерсесине эмоционалдуу катышканды жактырышат;
- Студенттер акылдуу жооп бере алышат жана мугалимдерди баалашат.

Эрезеге жеткен үйрөнүүчүнүн мотивациясынын түрлөрү

Ички мотивация

Жашоого жөндөмүн өнүктөрүү

Жеке потенциалга жетишүү

Билимди өзү үчүн алуу

Академиялык кызыгуусун жогорулатуу

Өз жашоосун көзөмөлдөө

Сырткы мотивация

Жашоо стандартын жогорулатуу

Жумушка орношуу

мүмкүнчүлүгүн жогорулатуу

Престиждуу диплом алуу

Карьерасын куруу

Үйрөнүүнүн концепциялары (Рамсен, 2003:47)

Үстүртөдөн үйрөнүү

Тапшырманы бүтүрүү максаты

Студент тапшырманын структурасын түшүнбөйт

Стратегиялык үйрөнүү

Жогору жыйынтыктарга жетүү үчүн керектүү үйрөнүү стилин кабыл алат

Студенттердин үстүртөдөн үйрөнүү себеби эмне?

Терең үйрөнүү

Тапшырманы түшүнүү максаты

Студент тапшырманын структурасын түшүнөт

Үстүртөдөн үйрөнүү

(Biggs, 2003; 15-16)

Минималдык өтүү баасын алуу максаты
(төмөн же сырткы мотивация)
Академиялык эмес приоритеттер
(сырткы мотивация)

Жетиштүү эмес убакыт, абдан оор
жумуш милдеттери

Талаптарды жана баалоо
критерийлерин түшүнбөгөндүк

Билим алууга карата көңүл кош көз караш
Жогору кабатырлануу
Өзгөчө мааниде өзгөчө мазмунду
түшүнүү үчүн
чыныгы жөндөмсүздүк

Тереңдетилген үйрөнүү

Тапшырмага маани
берүү менен катышуу
Керектүү фундаменталдык
билимге жана окуу жөндөмүнө ээ
болуу
Принциптерден баштап
жогорку концептуалдык
деңгээлде иштөө жөндөмү
Тиешеси жок деталдарды
тизмелөө эмес, концептуалдуу түрдө
иштөөгө болгон ыктуулугу

Тереңдетилген жана үстүртөдөн окутуу деген эмне?

Үстүртөдөн факторлор

Теманын негизги структурасын
Ачыктабастан, пикирлерди
тизмелөөгө көңүл бурган окутуу
Кыска жооп жана көптүк тандоо

Фактылар үчүн баа берүү

Көңүл коштуку колдогон окутуу
Тапшырмаларды толугу менен
аткарууга жетиштүү эмес убакыт
берүү
Маанисиз кабатырлануу же йгиликтен
төмөн күтүүлөр жаратуу
Эч кандай интеллектуалдык ой-
кылбаган өтө төмөн аң-сезимдик
деңгээлде окутуу

Татаал окутуу концепциялары

- Биргелешип үйрөнүү ыкмалары
- Жекече үйрөнүү ыкмалары
- Критикалык ой-жүгүртүү жана академиялык жазууга негизделген үйрөнүү ыкмалары
- Маалымат билгичтиги жана маалымат технологияларына негизделген үйрөнүү ыкмалары
- Тажрыйбага негизделген үйрөнүү ыкмалары
- Коомчулукка негизделген үйрөнүү, баалуулуктардын же ой жүгүртүүнүн өзгөрүүсү

Тереңдетилген факторлор

(Биггс, 2003)

Теманын структурасын
ачык аныктаган окутуу

Студенттерден активдуу
суроолору сыяктуу көз
карандысыз жооп алуу үчүн окутуу
Студенттердин билген
билиминин үстүнө билим
кошуу аркылуу окутуу жана баалоо

Студенттердин түшүнбөгөн же туура
эмес түшүнүктөрүн
тууралоо жана түшүндүрүү
Фактыларга эмес структурага жана
түшүнгөнүнө баа берүү
Позитивдүү иштөө жүгүртүүнү
камсыз атмосферасы/чөйрөсү

Мазмундун кендигине эмес,
үйрөнүүнүн тереңдигине басым
жасоо.

Насыят берген нерсени
жасоо/колдонуу

- Рефлексивдүү үйрөнүү ыкмасы
- Изилдөөгө негизделген үйрөнүү, маселеге негизделген үйрөнүү
- Бүтүндөштүрүлгөн үйрөнүү

Курс жана сабактын планынын дизайны

Сабак планынын структурасы

1. Курстун жалпы окуу программасындагы ролу
    - Сиздин курсуңуз бөлүмдүн окуу программасына кандайча туура келет?
  2. Курстун максат(тар)ы
    - Бул курс аркылуу мугалим катары эмне максатка жетүүнү каалайсыз?
  3. Үйрөнүү жыйынтыктары (мүдөөлөр)
    - Бул курстан соң студенттердин эмнелерди билүүсүн жана жасай билүүсүн күтөсүз?
  4. Курстун структурасы
    - Курсуңуздун структурасынын негизги логикасын түшүндүрүп бериңиз
  5. Колдонулган окутуу ыкмалары
    - Сиздин курсуңуз лекциялардан, семинарлардан, проектилерден, топтук иштерден, изилдөө иштеринен ж.б. турабы? Кайсы окутуу ыкмасын жана эмне себептен бул ыкманы колдоносуз? (бул ыкмалар сиздин курсуңуздун мазмунуна кандайча байланыштуу?)
  6. Курстун мазмуну жана берилген тексттер
    - Курсуңуздун ар бир жумага бөлүнүүсү (өтө турган темалардын тизмеси) ар бир лекциянын/семинардын мазмунунун минимум бир параграф аныктамасы менен бирге
  7. Баалоо
    - Колдоно турган баалоо ыкмалары жана баа берүү критерийлери
  8. Адабияттар
    - Бардык адабияттардын топтому
- А. Негизги
Б. Сунушталган

Эки «Т» менен курс дизайны

Максат/жыйынтык	Тереңдик	Мазмун
Маалыматтын туру	«эмне үчүн жана кантипти» билүү Аткаруучу, өткөрүлүп бериле турган	«эмнени» билүү (поучительный)
Деңгээли	Ортодон жогоруга карай	Төмөндөн ортого карай
Блуумдун таксомониясы	Анализ, синтез, баалоо	Маалымат алуу, түшүнүү
Концепция	Табуу (discover) (студентке жана үйрөнүүгө багытталган)	Айтып берүү (мугалимге жана үйрөтүүгө багытталган)
Структуранын логикасы	Индукция, негизги өзгөчөлүктөргө/түшүнүктөргө таянат, өрнөк окуулар	Дедукциялык, хронологиялык, жөнөкөйдөн татаалга карай
Окуулар/адабияттар	Талкууланат, тереңдетилген	Кошумча (айтылган нерсеге кошумча катарында)
Негизги формат	Семинар	Лекция
Студент	Көбүнесе активдүү, «жасоо аркылуу үйрөнөт», анализдейт	Көбүнесе пассивдүү, угат, сиңирет (жаттайт)
Мугалим	Жол көрсөтөт, жардам берет (Сократтык метод)	Айтып берет, ачыктап берет, көрсөтүп берет (авторитет/күч)

Баалоо	Эссе, изилдөө иши	Класста жазуу түрүндө/оозеки сынак, тестирлөө
---------------	-------------------	---

Адабияттар:

1. Biggs, J.B. (2003). Teaching for quality learning at university. Buckingham: Open University Press/Society for Research into Higher Education. (Second edition).
2. Bloom, B.S.(ed.) (1956) Taxonomy of Educational Objectives, the classification of educational goals – Handbook I: Cognitive Domain New York: McKay.
3. Fry, H. et. al. (2009) A Handbook for teaching and Learning in Higher Education: Enhancing Academic Practice (3rd edition), Routledge.
4. Gibbs, G. & Habeshaw, T. (1996) Learning to Teach: Powerful Ideas in Teaching and Learning.
5. Perry, W. G. (1981). Cognitive and ethical growth: The making of meaning. In A. W.Chickering & Assoc. (Eds.), San Francisco: Jossey-Bass.
6. Ramsden, P. (2003) Learning to teach in higher education, Routledge.